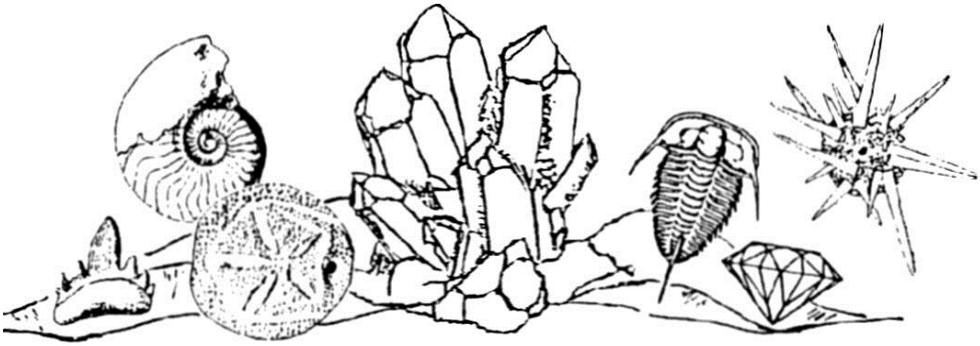

STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

43. årgang nr. 3 September 2017 Total nr. 157

En "talsten" – det er virkelig den samme sten set fra for - og bagside. Forunderlig natur. Har du selv fundet sten med tal eller bogstaver, så send gerne redaktionen et foto. Foto: Søren Bo Andersen.

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:
Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282
i.schnetler@mail.dk

Medlem af bestyrelsen og redaktør 2625 1733
Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand sba@geolsba.dk

Medlem af bestyrelsen og kasserer 8617 4697
Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov jytte@dichmusik.dk

Medlem af bestyrelsen og turansvarlig 8635 2740
Linda Lægdsmand, Lyngevej 55, 8420 Knebel lindakaj@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og værkstedsansvarlig 8629 5518/4054 3902
Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J hansjmikkelsen@gmail.com

Medlem af bestyrelsen 8694 6707
Pia Kamuk Nielsen, Firkløvervej 103, 8464 Galten pia@ana.au.dk

Medlem af bestyrelsen 4068 3898
Niels Hemmer, Vejlbyvænge 72, 8240 Risskov nielshemmer@gmail.com

Jysk Stenklub, Myntevej 16, 8240 Risskov: Bank reg.nr. 1551 1217380
Årskontingent i 2017: 150 kr. for enkeltpersoner, 200 kr. for par.
Klubbens hjemmeside: http://www.jyskstenklub.dk/
Webmaster: Ingemann Schnetler
Medlemslisten: kan fås hos kassereren.
Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.
Fotos anvendt i dette blad er taget af *Arne Dich,* hvis ikke andet er nævnt

Indhold i dette nummer :

Side 3 Turannonce
Side 4 Vindslebne sten og fossiler
Side 6 Indtryk fra turen til Isle of Wight
Side 16 Tur til Sangstrup Klint
Side 20 Røsnæs og mødet med beslægtede sjæle i Mørkøv
Side 24 Sommerturen til Tunø
Side 27 Nye Danekræ fra Stevns Klint (2017)
Side 29 Boganbefaling
Side 30 Fortællingen om danekræ...Oplæg til danekræforedraget
Side 31 Kontingent og værksted
Bagsiden - programsiden

Turannonce

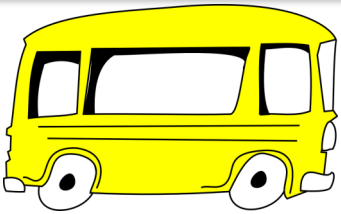

Sidste fossiltur 2017

lørdag d. 23. september

Traditionen tro sluttes året af med en
grusgravstur
I år går turen til Hvirring og Nim
lidt vest for Horsens.
Vi bedes bære **gule veste.**

Vi kører **kl. 9.00** fra PS biler,
Søren Frichs Vej 47 i Aarhus.

Turpris ca. 200 kr.

Er du interesseret i at komme med,
så ring til Linda 8635 2740 eller
5051 0055eller mail: lindakaj@gmail.com

Vindslebne sten og norske fossiler i Ikastområdet

Af Jytte Frederiksen

Der er en særlig stemning over klubbens første forårstur. Næsten som en skoleudflugt i ens barndom. Man pakker tasken med grej og støvler, smører madpakke og glæder sig, så det kan være svært at sove. Tidligt op og afsted med så mange sommerfugle i maven, at der ikke er plads til morgenmad. På parkeringspladsen foran Isenvad Kirke kører den ene bil efter den anden op. Vi hilser og skutter os lidt. Der tisses og ryges, og så lægger vi fra i en lang række. I plantagernes brandbælter gemmer de eftertragtede vindslebne sten sig under et plantedække der er tykkere end det plejer. Men selvfølgelig får vi hul, og snart slæber vi poser med store og små kvartssandsten hen til bilerne. Både facon og farvespil og tekstur beundres inden den endelige udvælgelse.

De vindslebne eller snarere sandslebne sten ligger overalt i Vestjylland og vidner om et arktisk klima foran isens hovedstilstandslinje under sidste istid. I et landskab uden plantevækst af betydning har sandet pisket afsted med en hastighed og kraft, som har gjort det af med de blødeste sten. Kun kvartsitterne har en hårdhed, så de kan overleve slibningen. Når en sten har ligget på samme sted i meget lang tid kan den opnå en form, der minder om et smukt hvælvet fuglebryst. Sten med flere facetter er blevet flyttet og slebet ad flere omgange. (En anden forklaring er, at der i årets løb var fremherskende vinde fra tre retninger alt efter årstid. Således opstod de karakteristiske tre facetter, der har givet navn til stenene på tysk, Dreikanter. Red.bem.). En del er oversået med smågruber efterladt efter blødere materiale.

En samling af vindslebne sten, de såkaldte "Dreikanter". Bløde dele af stenen blev hurtigere slebet væk og fremstår nu som huller og riller. Man kender vindslebne sten af stor størrelse, op til ca. 1 meter i længden.

Da den værste stenhunger var stillet, kørte vi et par kilometer til en grusgrav med det hvideste kvartssand, man kan tænke sig. For stensamlere blev det noget af en ørkenvandring. En enkelt pæn vindsleben sten blev gravet frem, inden vi kørte om til nabograven med det gule okkersand og de gode stenbunker. Norske porfyrer, flint med søpindsvin: *Echinocorys* sp. og *Salenia* sp. og flere håndstore blokke fra Oslofeltet med snegle, brachiopoder og alger blev samlet ind. Pludselig blev der en sammenstimlen i midten af graven, hvor et par af "storvildtsjægerne" var ved at flække et meget stort eksemplar af disse fossilførende blokke. Stenen har under opholdet i okkersandet fået en smuk gul farvning og et mønster af koncentriske ringe i flere brune nuancer. Udgangspunktet for næsten 450 millioner år siden er en kalkholdig sandsten med de ovennævnte fossiler. Nu er kalken væk, fossilernes skaller er væk, kun stenkerner og aftryk er tilbage sammen med de brune okkerudfældninger. Men som så ofte rummer forfaldet en egen skønhed.

T.v. en sten med koncentriske okkerudfældninger viste sig at indeholde aftryk af fossiler, og så blev stenen spaltet og delt op (t.h).

Med frisk luft i håret og Kajs gode kage i maven tog vi afsked med hinanden. En gylden stenoplevelse rigere. Tak for en dejlig start på klubbens samlesæson, Linda. Vi ses næste gang.

Indtryk fra turen til Isle of Wight

fra d. 20. april til d. 29. april 2017 (fotos, Arne Dich)

Torsdag d. 20. april (v/ Tage Burholt)
Tidligt om morgenen samledes vi 18 personer ved NBC biler i Rødding. Efter at have pakket bussen var der afgang kl. 7.30. I den venstre side af bussen var der ikke megen benplads, efter lidt omrokering gik det alligevel. Efter en lang tur gennem Tyskland og Holland nåede vi endelig frem til Hoek van Holland, hvorfra færgen sejlede ved 22 tiden. En rolig overfart ventede.

Fredag d. 21. april (v/ Tage Burholt)
Heldigvis var der alligevel morgenmad med i billetten, en god måde at starte dagen på. Herefter var der afgang mod Bracklesham Bay, hvor vi håbede at finde hajtænder i det eocæne sand. I stedet blev det til mange foraminiferer, *Nummulites sp.,* 2 arter af hjertemuslinger, *Venericor planicosta* og *Claibornicardia carinata*, 2 arter af tårnsnegle, *Haustator sp.* og *Ispharina sulcifera*, desuden enkelte muslinger af *Cubitostrea plicata* og en enkelt pig fra en rokke, *Myliobatis sp.* Et udmærket udbytte efter et relativt kort ophold. Vi var flere, der gerne ville besøge stedet, når der virkeligt er lavvande. Inden færgen kunne vi lige nå at proviantere i et lokalt supermarked. På grund af ombygning var forholdene ved havnen noget kaotiske. Efter en kort sejltur nåede vi til Isle of Wight og kørte til Shanklin og Rush House, hvor vi skulle bo.

En stor-foraminifer,* Nummulites *sp.
Eocæn. Bracklesham Bay.
Nummulitterne var store, men stadigvæk kun encellede, foraminiferer. Især forekom de i varme områder som omkring Middelhavet, men altså også helt op til Sydengland.

Lørdag d. 22. april (v/ Tage Burholt)
Denne dag skulle vi besøge Yaverland. Forinden aflagde vi det nærtliggende Dinosaur Museum et besøg. Her var der mange spændende ting at se på, samt et flot udvalg af bøger og andre ting i museumsbutikken.

Ved Yaverland hvor der både er lag fra Wealden og Kridt, skulle vi prøve bl.a. at finde en finnepig eller en tand fra en hybo-dont haj. Ville man have sådanne med hjem var man nødt til at købe dem.

Dinosaurer mødes på Dinosaur Museum.

I stedet blev det mest til fiskerester, samt snegle, muslinger og små østers. En potentiel knogle fra en flyveøgle blev også fundet, desuden en østers fra Kridt.

Wealden- og Kridttidslag ved Sandown.

Søndag d. 23. april (v/ Tage Burholt)
Denne dag skulle vi besøge en af dinostrandene, nemlig Brighstone Bay med nedgang ved Chilton Chine. Det blev mest til små runde vandrullede dino-knogler, dog blev der fundet en caudal- (hale) hvirvel fra en *Iguanodon*. Desuden lykkedes det Jytte at finde en lille samling af forskellige søpindsvin.

Jyttes samling søpindsvin fra Brighstone Bay 2017.

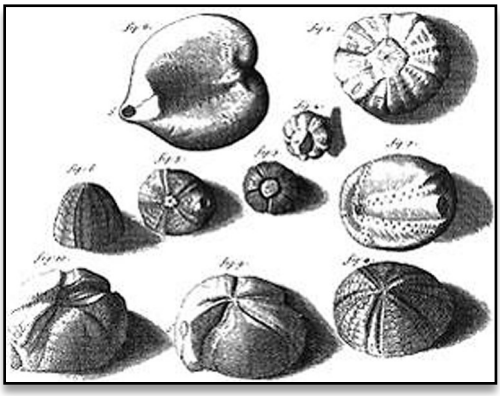

Hookes samling fra Isle of Wight i 1705.

Mandag d. 24. april (v/ Jytte Frederiksen)
Efter tre dage ligger husets morgenrutiner fast. Takket være Lindas erfarne forarbejde og konstante opmærksomhed mangler der ikke noget, hverken til morgenmad eller madpakker til 18 mennesker, så alle er klar, da vi I højt solskin kører afsted mod Isle of Wights vestligste punkt The Needles, hvis karakteristiske fyrtårn og klipper næsten fungerer som et piktogram på souvenirs og andet turistmateriale. På grund af tidevandet har vi tid til en tur gennem forlystelsesparken og til at dvæle ved monumentet for Guglielmo Marconis vellykkede forsøg med trådløs kommunikation. Hvad er der ikke sket i de 120 år der er gået. På stranden ser vi Alum Bays farverige klinter på nært hold, og de modigste tager svævebanen op til toppen. Selvfølgelig kan vi ikke vente længe nok og når frem til Totland Bay, mens vandet endnu står helt op til promenaden.

Totland Bay, hvor man fandt hvide ferskvandssnegle i de brune blokke.

Så snart det lader sig gøre, hopper vi ned og begynder at samle smukke chokoladebrune blokke med hvide snegle. Et par timer senere har vi alle gode eksemplarer af de to store ferskvandssnegle:
Galba longiscata og *Planorbis* sp. Lidt længere østpå går vi i en strid blæst ned til stranden ved Colwell Bay og fisker snegle og muslinger i det eocæne ler, der er både sejt og farvestrålende. Især de dobbeltskallede venusmuslinger med velbevarede farver vækker jubel. Dagen slutter med isorgie, mens vi venter på Kjeld med bussen. Efter aftensmad og senere irsk kaffe sænker freden sig over hele flokken. Jep har dog energi til at fortælle om sin berøring med det berømte Mars-projekt og Laurids fremviser sin halshvirvel (den nyerhvervede forstås). Snart ligger vi i vores senge. Også de unge mennesker på kvisten som efter en tur i kælderen efter havehynder ikke længere træner til fakirer i deres "tyendekøjer".

Tirsdag d. 25.april (v/ Jytte Frederiksen)
Igen levnede tidevandet plads til en turistafstikker. I Ryde hvor hydrofoilbådene fra fastlandet drøner op på stranden og lander på maven som store havmonstre, tog en gruppe på indkøb, mens en anden nød en indendørs

forestilling "Waltzing Waters" med vand, musik og farvet lys. En særpræget, men meget smuk oplevelse. I en velholdt pavillon fra 1920erne med støbejernssøjler og -buer fik vi frokost og lejlighed til at nyde den helt specielle arkitektur, som er karakteristisk for de engelske badebyer fra den tid. Gensynet med The Dinosaur Farm Museum var en glædelig overraskelse. Det gammelkendte falmede rovuhyre vogtede parkeringspladsen, vægmaleriets farver var næppe synlige mere, men inden døre var der sket ting og sager. Udstillingsrummene er nu lyse og montrerne rummer fine fossiler fra øen. Et rigtig godt sted til formidling af dinosaurtiden. For at fejre en veloverstået fødselsdag havde Laurids bestilt en guide som måske kunne hjælpe os med en nemmere adgang til kysten ved Gurnard Bay end den ekstreme rute gennem tornbladskrattet vi fandt for et par år siden.

Fossilsøgningen ved Gurnard Bay var stærkt hæmmet af kraftig tangforekomst.

Desværre var hans rute ikke meget bedre, og strandens sten var gemt i et tommetykt lag tang, som tog lysten fra de fleste. Til alt held fandt vi en vej ned over havnen så vi lidt mere sikkert kunne opsamle både krokodilleplader og stumper af skildpaddeskjold. Dagens bedste og mest beundrede fund blev en tapirtand og en hel kogle.

Fund fra Gurnard Bay: Kogle af nåletræ

Tapirtand, også fra Gurnard Bay.

Onsdag d. 26. april (v/ Jytte Frederiksen)

Formiddagens underholdning fandt vi i Ventnor Botanical Garden, som ligger lunt og godt på en sydvendt plads nedenfor klipperne i Ventnor. For en fossilsamler var det spændende at se store eksemplarer af de koglepalmer *Cycas revolute* som dinosaurerne gik og nippede til. *Ginkgo biloba* var der selvfølgelig også, og i den store plantning med træbregnen *Dicksonia antarctica* ville man slet ikke være blevet forbavset over at se en dinosaur dukke op.

Besøget i Ventnor Botanical Garden var spændende, for det gav et godt billede af forholdene, dengang der levede dinosaurer i området.

Ventnor vil vi også huske fordi det var her en lille rød bil susede ned ad bakken og i svinget fik nærkontakt med højre side af vores bus. Som om intet var hændt drønede den videre og var væk. Den lange røde streg på bussens side kostede både ærgrelse og penge. Godt det ikke var værre. Igen måtte vi beundre Kjelds rolige og beherskede reaktion.
Vi nød en lang gåtur ned over bakkerne ved fyrtårnet ude på Sct. Catherine's Point og fik samlet både ammonitter, søpindsvin, brachiopoder, svampe og ormerør på stranden. For enden af hjemturen ventede både mad og drikke på den legendariske Buddle Inn. Også den dag endte i de bløde sofaer - nu med kage i anledning af Kajs fødselsdag.

Torsdag d. 27. april (v/ Ragna og Alex Brødsgaard)
Morgenstunden lovede godt for dagen, sol og jævn vind. Målet, først en bytur i Shanklin, fordi lavvandet lå senere. Shanklin overraskede, større end forventet, mange småbutikker, genbrug og antikforretninger. Vi slentrede, osede os igennem 12-14 genbrugsbikse, uden dog at finde andet end nogle småting. Kun afbrudt af et smugkig i Metodistkirken, hvor der var en overdådighed af blomster og duften fra disse, der pirrede næseborene. Sidste stop var hos "Jurassic Jim". Der var rigtig mange fossiler på hylderne, og Jim svarede ivrigt på alle spørgsmål. Uden humor var han ikke, efter at vi havde udvalgt enkelte fossiler og ville betale, pegede han på Ragna og sagde, med et lunt blik i øjnene, 'Your daughter had payd'!! – om derfor de gode rabatter eller den hyggelige sludder vides ikke!
Ved 12-tiden fortsatte vi mod lokaliteten, atter smukke maleriske veje langs kysten. Gennem byen Niton's snævre zig-zag veje, og vi stoppede først ved 'The White Mouse', hvor aftensmaden skulle bestilles.
Hanover Point lå lige om hjørnet – storslåede kalkklinter i baggrunden frydede øjnene, og vandet var langsomt på vej ud. En overkommelig strandbred at gå på, og mange fantastiske dinosaurspor og -aftryk.

Der blev også fundet mindre, lommepassende stykker fossilt træ, dog meget pyritiseret, ved Compton.

Et strejf af historiens vingesus – tænk, her havde dinosaurerne vandret for millioner af år siden, - man blev lidt ydmyg og tænksom.
Der blev fundet enkelte knogler og forstenet træ (meget pyritholdige). Snakkede med en lokal samler, der gav gode råd og tips om lokaliteten.

Vi spiste godt og rigeligt på den hyggelige rustikke 'The White Mouse' – sagde farvel og beundrede en imponerende flot solnedgang over de hvide kalkklinter. Hjemme ca. kl. 20.30, sludrede om dagens oplevelser, drak slatter, hvorefter de fleste begyndte at pakke kufferterne.

Fredag d. 28. april (v/ Ragna og Alex Brødsgaard)
Lidt tidligere morgenvækning og almindelig rundforvirring med pakning af bussen. Op og ned ad trapper og gange, ingen morgenmad før arbejdet var gjort! Resterne blev fortæret, og der var ikke nok til madpakker! – Gruppebillede og så good-bye til det dejlige hus i Shanklin, trods de lidt kølige badeværelser.

Et sidste farvel-foto af rejsegruppen ved huset i Shanklin.

Skoleuniformer prægede bybilledet i den lille stad Godshill, hvor ligeledes især blåregn prydede mange husmure. Vi var heldige, kom med en tidligere færge til fastlandet. Trafikken tæt på motorvejen, hvor særligt tornblad lyste smukt op langs vejsiderne. Almindelig mathed prægede stemningen, og ikke alle opdagede, at vi passerede Hinhead-tunnelen. Undervejs spiste vi frokost, mest sandwich (plaugmann's lunch). Under Themsen ved Altford Vesttunnel, og langt ude skimtedes London.

Lokaliteten 'The Naze at Walton' nåede vi ca. kl. 16, endnu højvande, men ok strand til at gå. 'The Naze' består dels af 50-55 millioner år gammelt Londonler fra Eocæn og dels Red Crag, som med en alder på ca. 2 millioner år er fra Pliocæn.

The Naze at Walton – lokaliteten.

Dårligt var vi på stranden, førend Hans spolerede eller gav appetit, da han nappede dagens fund – en mega hajtand *Carcharocles megalodon* - den var flot! Derudover blev der fundet en del tænder, dog i noget mindre størrelser, ryghvirvler, muslinger *Glycymeris og Cerastoderma*, nogle venstresnoede snegle *Neptunea*, krabber og knogle fra skildpadde/krokodille.

Ca. kl. 19 fortsatte vi mod Harwich, hvor det viste sig umuligt at komme ind nogle steder til aftensmad. Resultat, vi stoppede ved Morrisson (supermarked), det var jo sidst på dagen, så meget brød var nedsat – bussen blev til spisehus – men det gik jo også an. Færgen 'Stena Hollandica' ventede – en hurtig øl/drink og så godnat til England.

Hans' mega-fund af* Carcharocles megalodon *og en lidt mere almindelig størrelse hajtand fra Londonler (Eocæn), The Naze.

Lørdag d. 29. april (v/ Ragna og Alex Brødsgaard)
Rolig behagelig duvende overfart, skønt morgenbord med noget til enhver gane, og problemfrit gennem tolden. Drønede gennem Holland og Tyskland (80 km i timen)! Flere strækken-ben og små spisepauser i løbet af dagen. Nåede grænsen ved aftenstid uden særlige hændelser. De eneste fossiler vi så, var os selv og dem omkring os!
Dejligt at være på tur på denne årstid, man oplever foråret bagfra - ja, såmænd to gange. På gensyn til Jep i Rødekro, og resten hilste vi af med i Jels.
Tak for en rigtig hyggelig, smuk tur og mange gode oplevelser, Linda. Du gør et utroligt stort arbejde for at alting skal klappe, og intet overlades til tilfældighederne. Vi håber, du fortsat orker at gi' os disse oplevelser. Ligeså en stor tak til Kjeld, for mage-, men ikke helt skrammeløs kørsel og ikke mindst valg af smukke ruter og synsoplevelser, for ikke at glemme dine ærinder og indkøb.
Laurits, du skal også takkes for den gode oplevelse med Olliver.
Tak til alle os andre for godt humør og samvær, med håb om, at vi mødes igen på tur med Linda, Kaj og Kjeld.
P.S. Jeg fandt en klump ved Hanover Point, det lignede en knogle. Efter hjemkomst syrede og rensede jeg den. Det **var** en dino-knogle, og det er nok mit bedste fund på turen.

Tur til Sangstrup Klint

-med mutant, mysterium og meget mere

Af Jytte Frederiksen

I slutningen af maj måned var mere end en snes af Jysk Stenklubs medlemmer på den traditionelle tur til "vores" kalkklint, Sangstrup Klint.

Sydenden af Sangstrup Klint studeres.

Vi mødtes ved den sydlige ende, smøgede ærmer og bukseben op, for varmen var kommet og det var godt. Et hurtigt blik rundt i forsamlingen viste, at der næsten med garanti ville være både *Galerites*-søpindsvin og enkeltkoraller blandt fundene. Somme er bedre til at fange dem end flertallet af os. Vi havde dog ikke ventet at se noget så smukt som den lille afviger af en *Galerites*, som Kirsten havde held til at finde. Den har måttet klare sig med kun fire sugefodsfelter, og ingen aner om det har plaget den noget videre.

Kirstens fine fund af en* Galerites sulcatoradiatus *med kun 4 sugefodsfelter, en mutant.

Helt ude, hvor klinten skyder så langt ud, at det kun ved ekstremt lavvande er muligt at passere tørskoet, opdagede et par af deltagerne nogle røde blomsterlignende formationer i kalken i en højde af 25-50 cm. De var runde, fra ½ til 4 cm i diameter og med en yderkrans med små tunger. De smittede af og delte sig let i lagkagestykker. Smukke var de - det kunne vi hurtigt blive enige om. Men hvad var det for noget?

En række af de smukke og mystiske røde dannelser, som viste sig at være forvitret, omdannet pyrit.

Efter nogen tid samlede mistanken sig om mineralet pyrit. Hist og her sidder der pyritkugler i klinten. Nogle så store at de har givet anledning til historier om tyske skydeøvelser med kanonkugler under besættelsen. Ved at dele en kugle med begyndende "pyritsyge" fra min samling fik vi et kig ind til midten af kuglen, hvor materialet er meget tæt. "Blomsterne" i Sangstrup Klint har også en kerne af lidt fastere materiale. I pyritkuglen så vi, hvordan strålerne breder sig ud fra midten. Det er derfor nærliggende at tolke de smukke rødbrune pletter i kridtet som pyritkugler under opløsning. Bølgeslaget vasker ned og om kort tid er der kun lidt rustfarvet materiale tilbage i hullerne. Det var godt vi fik set dem, mens tid var.
Ved Turistforeningens bænkebord samledes vi ud på eftermiddagen og fik overblik over fundene - både det usædvanlige *Galerites*-søpindsvin med de fire stråler og de mere almindelige *Echinocorys* i alle størrelser, en enkeltkoral i en lidt slidt udgave, kalkrørsorme, bryozoer og kalksvampene *Porosphaera globularis* med og uden borehuller.

Et udpluk af dagens fund. Søpindsvin: **Brissopneustes danicus, Galerites *og* Echinocorys *og kølleformede pigge af* Tylocidaris baltica *og* T. abildgaardi.**

Der er også randplader af søstjerne og en del af de kugleformede kalksvampe, **Porosphaera globularis.**

Bronzealder-perlekæde med kalksvamp-perler.

Foto Kenneth Oakley.

Fornylig faldt jeg over et billede af en halskæde med disse kugleformede svampe. Den er fra England og stammer fra en bronzealdergrav. For næsten 4000 år siden blev mennesker også betagede af disse små kugler. Vores interesse for fossilsamling har gamle aner.

Det er dejligt at komme til Sangstrup på alle tider af året, men allerdejligst er det når en stor flok ligesindede drysser hen langs klinten og samler, snakker og spiser madpakke.

Typisk stensamler-positur i det smukke vejr ved Sangstrup Klint.

Tak for rigtig godt og lærerigt selskab alle sammen. En ekstra tak til Linda og Hans som holdt styr på tilmeldinger, betalinger og transport.

o-O-o

Røsnæs og mødet med beslægtede sjæle i Mørkøv

Til turen til Røsnæs var der tilmeldt 17 deltagere, som fik en tur med den spritnye færge på Molslinjen og en tur gennem et af Danmarks smukkeste landskaber ned til den yderste spids af Røsnæs, hvor medlemmer af Nordvestsjællands Stenklub tog imod os. En times tid nød vi deres stenfyldte strand med masser af porfyrer i mange størrelser.

Udsigt over det smukke bakkelandskab til spidsen af halvøen Røsnæs.

Turleder Knud Quist Jensen og sulten kaldte hele flokken sammen. De modigste og mageligste slog sig ned på bænkene, resten søgte ly for den kraftige vind i græsset.

Vindomsust frokost i det grønne.

Næste programpunkt var et besøg på et stykke af nordstranden lidt østligere. Gåturen derned førte os fra den højtbeliggende Naturskole ned over bløde bakker med græssende køer og udsigt til Samsø. Smukt var det.

Og strandens sten var små og flade og fint slebne. Det forlød, at en stejl skrænt få meter fra land kunne have noget med stenenes form at gøre.

Her gælder det om at vælge den rette sten.

Mens vi oksede hjem igen over bakkerne, vandrede en lang række af rødbrogede køer imod os i en lavning i landskabet.

Rækkevis hjemgang fra stranden.

Tre kvarters tid senere var vi glade for, at vi kun var 17 på denne tur. Der var nemlig fuldt hus, da vi blev budt på kaffe i den sjællandske klubs lokaler under Skovvejens Skole i Mørkøv. Med inspiration fra et besøg hos Bornholms Stenklub har Nordvestsjællands i flere år søgt kommunen om et sted til deres aktiviteter og fået stillet kælderlokaler til rådighed. Her har de nu et godt slibeværksted, udstilling af fossiler og mineraler. Et lille bibliotek. Og en kaffemaskine. Mens snakken gik, blev der brygget kaffe og spist kringle, som af kendere fik den rosende betegnelse rigtig godt snasket. Klubbladet Spadejen var fremlagt og viste sig at være trykt i Aarhus. Vi så mange flotte smykker og blev underholdt med et lotteri. Tak for den gode stund.

Kaffe, kringle og hyggeligt samvær med Nordvestsjællands Stenklub i deres lokaler i Mørkøv.

En stor del af tiden på denne tur gik med kørsel og samvær, og det er ikke sådan at måle og veje, hvad det er værd. Men det, der binder stenklubbernes medlemmer sammen trods meget forskellig baggrund, er vel de mange timer, vi tilbringer sammen om vores fælles interesse. Jeg vil takke alle for en dejlig dag. Særlig tak til de chauffører, der måtte slås med frøken GPS, inden vi nåede Røsnæs Fyr.

PS: af fund vil jeg fremhæve de to lerjernstensrør med barytkrystaller. Det ene var finere end det andet - og derfor var det første finest.

Et af turens fine fund, en lerjernsten med barytkrystaller.

Michael Bak

Collector of Fine Mineral Specimens

I øjeblikket masser af fine og sjældne mineraler til salg fra min samling (tidl. Claus Hedegaard) – bl.a.:

- *Mere end 50 forskellige zeolite-mineraler*
- *Malachite, Azurite, Cerussite fra Tsumeb, Namibia*
- *Sjældne mineraler fra hele verden*

Overvejer du at sælge din samling ?

Med kontakt til samlere og forhandlere i USA og Europa kan jeg tilbyde dig den bedste pris for din samling af fine mineraler og gode enkeltstykker.

Kontakt Michael for en vurdering og et tilbud
Altid kontant betaling

Kærdalen 16 – 3660 Stenløse – Tlf. 23 21 15 43
michaelbak@worldofminerals.dk

SOMMERTUREN - til Tunø

af Jytte Frederiksen

Vi var mere end en snes mennesker der takkede ja til Lindas invitation til at besøge Tunø på en mandag i juli. Om klubbens sommertur kan man sige at det er en blandet fornøjelse. Forstået på den måde at programmet for turen rummer muligheder for både ikke samlere og samlere.
Efter en smuk sejltur fra Hou blev vi modtaget af Hanne Taysen, som efter en periode som købmand på øen, nu guider besøgende til øens seværdigheder. Med stolthed fortæller hun om øsamfundets styrker og viser os bygninger og mindesmærker, morbærtræ og figenbuske på den korte tur op til købmanden, hvor to traktorer med overdækkede påhængsvogne ventede på os. I 1965 blev en landskabsfredning vedtaget for hele Tunø. Antallet af sommerhuse vokser derfor ikke. At landbrugsjorden på øen i stort omfang ligger udyrket hen skyldes dog ikke fredningen. Uden mejeri og dyrlæge er det svært at holde husdyr. Transporten til fastlandet er dyr og besværlig. Rigtig mange af øens bønder er så gamle, at de kan lægge op, og braklægningsordninger har været en tungtvejende tilskyndelse. Næsten 700 forskellige plantearter nyder godt af uforstyrretheden. Sjovt nok er øen hjemsted for den sydligste koloni af ynglende tejster og den næstnordligste bestand af grønbroget tudse. Ude på Nørreklint så vi tejsterne og smagte på strandløgene.
Flere steder på Tunø minder store sten om personer eller begivenheder der har haft betydning i øens historie. Den ældste af dem alle er en gnejs med skåltegn, som nu sidder i muren nedenfor kroen. I mange år har sådanne sten været regnet for kultsten fra bronzealderen. Men for nylig har en bornholmsk udgravning bragt to skåltegns-sten fra yngre stenalder for dagen. Det er derfor ikke utænkeligt at mennesker der levede på Tunø allerede 3000 år før vor tidsregning sejlede rundt i, hvor mosen er nu og mødtes ved denne sten.

Sten med skåltegn fra Bronzealderen, nu indmuret i muren nedenfor øens kro.

På det gamle mejeri med mottoet "her græder vi kun over spildt øl" styrkede vi os med vådt og tørt, inden vi skiltes til eftermiddagens udfoldelser: en strandtur for stensamlerne og en bytur for andre samlere. På sommerturene har vi spist mange steder og fået mad med lokalt tilsnit. På Tunø var det en buffet med gode sild og fisk, kød og ost og godt brød og smør. Velsmagende anretninger som blev spist op. Alle blev mætte, og der var meget få rester på buffeten. Flot beregnet. Tidligere på dagen så vi hvordan både krokonen og købmanden hentede varer nede ved færgen. Måske inspirerer det til at undgå madspild.
Og så kom vi på stranden ved Sønderklint. Om formiddagen var vi kørt rundt om mosen, der ligger mellem øens to halvdele, og nu fik vi lejlighed til at se, hvad der gemmer sig inde i den vestlige del af øen.

Moræneleret i Sydklinten. Det er godt at lede efter fund i de gennem tiden udvaskede sten på forstranden.

En mere end 20 meter høj gullig moræne med blåligt ler i bunden. Indslag af grus og større sten i smukke aflejringer, store eroderede huller ved klintens fod og digesvalernes huller fik os til at standse op, selvom tiden var knap, hvis vi skulle nå hjemtransporten fra Stenkalven.

Som forventet fandt vi kambriske blokke med sporfossiler: ”kråksten”, *Skolithos*-sandsten, *Monocraterion*-, *Diplocraterion*- og *Mobergella*-sandsten. Overraskelsen var de mange Anholtskifre med hvide muslingeskaller. Og et par Katholmblokke. En flintblok så stor som et menneskekranium, med rigtig mange *Echinocorys*-søpindsvin, kom med Jeanette hjem. Allermest begejstring og beundring udløste Stines forkislede træ. Smukt at se på og rart at røre ved. Godt at se et fund som vil blive værdsat og elsket.

Tunøs kombinerede kirke- og fyrtårn

Tak, Linda, fordi du tog os med til en ø, hvor godt 100 mennesker lever et liv på andre vilkår og endda så tæt på landets næststørste by. Hvor fødslen af købmandens tredje barn er en nyhed der kommer i avisen, fordi det er 50 år siden et barn blev født på øen. Hvor lægen kommer en gang om måneden, og hvor præsten holder ”Slanke-gudstjeneste” med stor tilslutning. Han var dog udenøs vikar og medbragte proselytter. Vi vendte solbeskinnede og berigede hjem fra turen.

Nye Danekræ fra Stevns Klint (2017)

(Fotos i artiklen: Sten Lennart Jakobsen, SNM-Geologisk Museum). Sammenstillet af materiale fra Østsjællands Museum og Geomuseum Faxe.

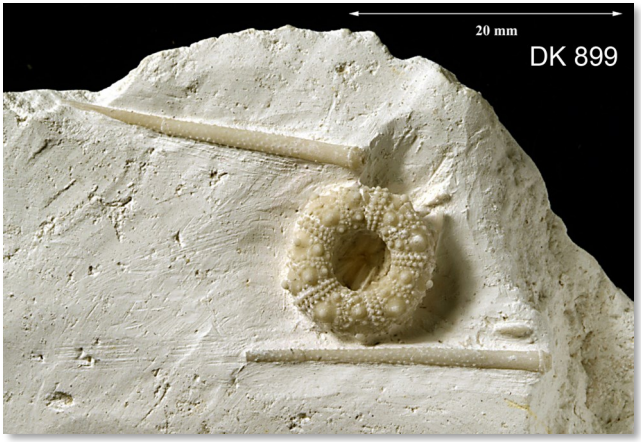

Et Bennicke-fund: Et søpindsvin med tand-apparat. Salenia sp. DK 99.

Stevns: De fleste har hørt om danefæ: vikingesølv, stenøkser, glasperler osv. Danekræ er den naturhistoriske udgave af danefæ. Alle meteoritter er danekræ, og det samme kan sjældne fossiler være. (Septembermødets foredrag handler om danekræfossiler formidlet af en af ordningens centrale personer, Sten l. Jakobsen. Red.bem.).

Stadig nye og vigtige fund

Nu er Stevns Klint igen storleverandør af danekræ. Formanden for Danekræudvalget i Danmark og Museumsinspektør på Østsjællands Museum Jesper Milàn er glad.

Hele seks fund fra Stevns Klint er for nylig blevet erklæret for Danekræ, siger han og understreger Stevns Klints vigtighed som en geologisk lokalitet, hvor der til stadighed kan gøres nye og videnskabeligt vigtige fund.

Den stærkt misdannede Galerites, ligeledes fundet af Peter Bennicke. DK 898.

En søstjerne, Nymphaster wrighti *fra skrivekridtet på Stevns Klint. Finder er P. Bennicke. DK 900.*

En anden søstjerne, Metopaster poulsenii *ligeledes fra skrivekridtet på Stevns Klint. Finder er P. Bennicke. DK 901.*

Fossiljægeren Peter Bennicke

Det er Stevns' lokale fossiljæger Peter Bennicke fra Tommestrup, der har fundet de fem ud af de seks nye stykker under sine næsten daglige patruljeringer langs klinten.

Peter Bennicke har blandt andet fundet det, som museumsinspektøren kalder et meget spøjst tilfælde, der aldrig er set før. Det er et søpindsvin af slægten *Galerites* der er stærkt misdannet. Som en »siamesisk tvillingedannelse«, og et meget unikt fund. Et andet fund er et søpindsvin af slægten *Salenia*, hvor tandapparatet er bevaret (se det første billede i denne artikel). Det betragtes også som et utrolig sjældent fund. De øvrige fund er et par næsten hele søstjerner og en tand fra slægten *Thoracosaurus*. Tanden er 2,5 cm lang og flot bevaret og stammer fra en krokodille, der har været omkring 4-5 meter i længden, en ordentlig krabat.

Peter Bennickes fund, krokodilletand af slægten* Thoracosaurus*. Skrivekridt, Stevns Klint. DK 902. Tandens længde 2,5 cm.

Det sidste stykke af de seks nye fra Stevns Klint er fundet af den ivrige tyske amatørgeolog Stefan Lips, der ofte er i Danmark for at jage fossiler. Han har fundet en tand fra en havøgle.

Stefan Lips' spændende fund af en tand fra en havøgle (mosasaur),* Carinodens minalmamar*. Skrivekridt, Stevns Klint. DK 907.

Hurra for amatørgeologerne

Museumsinspektør Jesper Milàn udtrykker tilfredshed med den brede opbakning til Danekræ-ordningen blandt både danske og udenlandske amatørgeologer, så alle potentielt vigtige fund bliver indrapporteret til de lokale naturhistoriske museer, i dette tilfælde Østsjællands Museum.

Fossilindsamling langs Stevns Klint

Stevns Klint er erklæret for UNESCO Verdensarv, og derfor gælder følgende regler for fossilindsamling langs klinten:

- Man må ikke hakke i selve klinten, kun i det nedskredne materiale, der ligger på stranden.
- Man må ikke tage prøver af Fiskeleret.
- Man må ikke hakke i blokkene under Højerup Kirke, her er der kystsikring, så havet vil ikke slette sporene fra værktøjet.

(Kilde: Østsjællands Museum)

Boganbefaling

Af Jytte Frederiksen

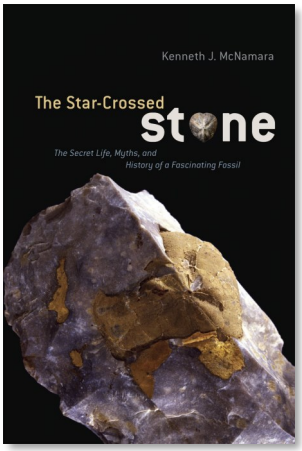

Kenneth J. McNamara giver i bogen "The Star-Crossed Stone" et fængslende overblik over fossile søpindsvins optræden i forskellige kulturer fra stenalder til vore dage.
Hvorfor samler vi søpindsvin?
Hvorfor troede vi, at søpindsvin havde kraft til at beskytte os?
Hvad er der med denne femtallighed?
Det er et par af de spørgsmål han forsøger at besvare med eksempler fra stenalderens, Ægyptens, de keltiske og de nordiske kulturer.
Det er en dejlig bog.

Fortællingen om danekræ….

Oplæg til danekræforedraget ved stenklubmødet den 9. september 2017.

Af Sten Lennart Jakobsen, Statens Naturhistoriske Museum, Geologisk Museum. Medlem af Danekræudvalget.

I 1990 fik Danmark en ny lov – Danekræloven. Som det er mange bekendt, har den til formål at sikre, at sjældne meteoritter, mineraler og fossiler fundet i Danmark bliver overgivet til det statslige museum Statens Naturhistoriske Museum. I starten var der nok en bekymring hos visse samlere, for at Staten nu skulle komme og konfiskere deres unikke fossilfund. Det skete imidlertid ikke, men danekræloven har vist sig at være en succes, som er blevet accepteret af de fleste. I foredraget vil der blive gjort status for de 27 år loven har eksisteret med indledning af baggrunden for den og en præsentation af nogle af de til dato i alt 784 danekræ. Fortællingen om danekræ vil også blive en kort gennemgang af de geologiske fundsteder, og hvordan danekræfossilerne bliver præpareret. Foredraget sluttes af med eksempler på hvilke fossiler, som kunne tænkes at blive erklæret danekræ.

BEMÆRK. Man er meget velkommen til at tage fossiler med til en bestemmelse/vurdering som muligt danekræ. Det ku' jo være…

Henrik inviterer os til at se og benytte de plancher, han har sammensat med fossiler fra forskellige jordperioder.

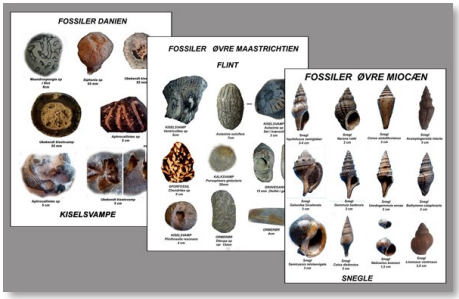

På facebook har Henrik S. Jensen præsenteret en del albummer, som han med glæde deler med alle interesserede. I dag vil vi anbefale plancherne med fossiler samlet i de enkelte geologiske perioder. De vil være gode, når man skal bestemme bla. strandfund. Brug plancherne, print dem gerne ud til andre interesserede. *Et lille udvalg af de mange mulige plancher (se linket herunder)*

Det et beklageligt langt link, men tålmodighed belønnes (også i dette tilfælde). LINK til Henriks plancher:

https://www.facebook.com/photo.php?fbid=469789943361383&set=a.468174756856235.1073741844.100009911444423&type=3&theater

God fornøjelse.

Kontingent for 2017 og girokort

Enkelt medlemskab **150 kr.** Parmedlemskab **200 kr.** (modtager kun i klubblad)
Indsættes på **bankkonto: 1551 0001217380** – eller **kontant** på klubmøderne.
Hvis du ikke ønsker at fortsætte dit medlemskab, så giv venligst besked. Det sparer foreningen for udgifter og begge parter for besvær.
HUSK også at melde FLYTNING til kassereren. Et postkort (se adressen på side 2) eller en mail til jytte@dicmusik.dk sikrer, at stenhuggeren kommer frem uden forsinkelse.
Med venlig hilsen, ***Kassereren***

Har du husket at betale kontingent for 2017?
Der mangler et par indbetalinger for 2017. Måske skyldes det, at vi ikke har udsendt girokort som tidligere.
Det er måske nemmere at glemme, når man ikke har girokortet som huskeseddel. Jeg har et restlager af girokort. Så hvis nogen af jer har brug for det, vil jeg gerne sende et. Ring eller skriv.
Med venlig hilsen, Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov.
jytte@dicmusik.dk Tlf. 8617 4697 eller 2943 0901

Klubbens værksted på Læssøesgade Skole

åbner efter "planen" ved udgangen af september! Hold dig orienteret på klubbens hjemmeside eller hos Hans J. Mikkelsen.

Nedenstående oplysninger gælder således igen fra ca. 1/10:

Kontakt Hans J. Mikkelsen, når det drejer sig om værkstedet.
Tlf. 4054 3902.
Tirsdage: kl. 13.00 - 16.00. v/ Lilian Skov (kun efter aftale) 4068 9611.
Onsdage: kl. 19.00 - 22.00. v/ Leif Andersen (kun efter aftale) 6167 8062.

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked, om du kommer på værkstedet.
Brug af sølvværkstedet: 5 kr. pr. gang.
Brug af slibeværkstedet: 10 kr. pr. gang. kr. pr. gang.

Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub sensommer og efterår 2017

Klubmøderne er på Åby Bibliotek, Ludvig Feilbergsvej, Åbyhøj

Lørdag d. 9/9: Klubmøde på Åby Bibliotek. "Sommerens Fund" og foredrag, ved Sten Lennart Jakobsen om danekræordningen, præparation og evt. vurdering.

Lørdag d. 14/10: Klubmøde på Åby Bibliotek. Foredrag ved Erik Thomsen. Klimaændringer i Tertiær og Kvartær. Fortsættelse af tidligere foredrag.

Lørdag d. **4/11**: Klubmøde på Åby Bibliotek. Foredrag ved Martin Abrahamsson. Om danekræ-fund og andre specialiteter fra Gram Lergrav.

Lørdag d. 9/12: Klubmøde på Åby Bibliotek. Det traditionsrige julemøde. Kom og fest med!

Ture m.v. sensommer efterår 2017

Søndag d. 10/9: Rendsburg Fossil- og Mineral Messe (se beskrivelse og tilmelding inde i bladet).

Lørdag d. 23/9: Årets sidste tur, grusgravtur til et par jyske grusgrave (se beskrivelse og tilmelding inde i bladet).

Lørdag og søndag d. 7. og 8. oktober: Hasselagermessen. Klubben deltager med stand og foredrag.

Deadline for decembernummeret af STENHUGGEREN er den 31. oktober 2017. Materiale sendes til Søren Bo Andersen. (sba@geolsba.dk) eller kan afleveres ved klubmøder.

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO

Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren. Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne. Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet". Mødet starter kl. 14.30.

Solbakkens KopITryk